

УДК 94 (477) «192/193»:369.03

О. В. Латишева

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського

МАЗЛАХ С.М. (1878–1937) – РЕФОРМАТОР СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО СТРАХУВАННЯ В УСРР

Показана стисла біографія С. М. Мазлаха. Розкрита його професійна діяльність, суть реорганізації й реформування системи державного страхування в УСРР.

Ключові слова: реорганізація системи, трансформація держстраху, повноваження, принципи функціонування.

Представлена краткая биография С. М. Мазлаха. Раскрыта его профессиональная деятельность, суть реорганизации и реформирования системы государственного страхования в УССР

Ключевые слова: реорганизация системы, трансформация госстраха, полномочия, принципы функционирования.

S. M. Mazlaha's short biography is presented. Its professional work, an essence of reorganisation and reforming of system of the state insurance in the Ukrainian SSR is opened.

Key words: system reorganisation, transformation of state fear, power, functioning principles.

Діяльність Сергія Михайловича Мазлаха на посаді голови правління Укрдержстраху тривала протягом 1927–1931 рр. – йшла реорганізація системи державного страхування в Україні. Він здійснював трансформацію держстраху, але намагався зберегти його самодіяльність та повноваження і принципи функціонування.

В архівних фондах партійних та радянських органів Української СРР 1920–1930-х рр. збереглися документи і матеріали, які достатньо вичерпно висвітлюють біографію Сергія Михайловича Мазлаха, що виявилася дуже політично ангажованою, номенклатурно стрімкою і трагічною.

Він народився у 1878 р. в с. Іванівка на Донбасі (тепер Луганського району), а коли йому виповнився 21 рік, пристав до РСДРП, сповідуючи більшовицьку теорію революційного перетворення суспільства. До 1917 р. займався політичною та освітньою діяльністю: служив у війську протягом 1901–1904 рр., перебував на партійній роботі в Женеві у 1904–1907 рр., згодом учителював до 1911 р. [9. – Ф. 1. – Оп. 11. – Спр. 1474. – Арк. 1]. Володів французькою, німецькою, італійською та англійською мовами. Професійне і політичне життя С.М. Мазлаха було пов'язане з Полтавщиною і Донбасом. Від серпня 1911 до березня 1918 р. він працював статистом губернської земельної управи, очолював міську профспілку друкарів, був губкомісаром фінансової справи.

Доленосним для нього виявилися кінець 1918 – початок 1919 р., коли він разом з В.М. Шахраєм написав брошуру «До хвилі. Що діється на Україні і з Україною», яка вийшла в Саратові накладом 3000 примірників. Вона стосувалася принципів національно-державного самовизначення України, ролі і місця КП(б)У в розбудові радянського суспільства згідно з революційними гаслами про право націй на власний розвиток. Брошура з'явилася у 1919 р., а не в грудні 1918 р., як зазначала в спогадах Оксана Шахрай – дружина В.М. Шахрая у 1925 р. [7], тому що автори працювали над нею протягом місяця – від 28 грудня до 24 січня [10. – Ф. 39. – Оп. 4. – Спр. 180. – Арк. 213]. У Саратові, переховуючись від режиму гетьмана П. Скоропадського, перебували С.М. Мазлах з родиною, В.І. Свистун, А.І. Вагранська, тобто полтавські більшовики. С.М. Мазлах очолював там відділ «Пленбежа» українського відділу Наркомнацу, займаючись агітацією серед полонених і біженців, особливо австрійців. Партійне керівництво КП(б)У, довідавшись про вихід цієї брошури, виключило 9 березня 1919 р. В. Шахрая та С. Мазлаха з лав партії і заборонило обіймати керівні посади. Перший, незважаючи на таке рішення та евакуацію радянських органів влади під час наступу Денікіна, залишився на Полтавщині і загинув від рук контррозвідки, інший працював до серпня 1919 р. в господарських структурах та губстатбюро, а наступного 1920 р. був

поновлений у партії. З травня 1920 р. працював на Донбасі, обіймав посаду заступника голови губвиконкому, відряджений до ЦК КП(б)У в 1922–1923 рр., згодом призначений головним губстатистом Донбасу, а з 12 червня 1924 р. керівником ЦСУ УСРР [9. – Ф. 1. – Оп. 11. – Спр. 1474. – Арк. 4]. Редагував газету «Кочегарка».

Брошура «До хвилі» викликала запальні дискусії між радянськими та західними дослідниками національної політики більшовиків, суперечливими є тлумачення її положень в українській історіографії протягом 60–80-х рр. ХХ ст. Вона була перевидана в США у 1967 р. [3], викликавши нову «хвилю» інтелектуально-ідеологічних змагань докола її теоретичних засад. Українські історики, висвітлюючи події революції в Україні, негативно оцінювали позицію В. Шахрая та С. Мазлаха [5]. Дехто вважав, що В.М. Шахрай «засуджував буржуазних націоналістів» [2], хоча він переймався тоді організаційними питаннями самостійної компартії України, принаймні говорив про свої наміри. Сучасна історіографія розглядає «політичну позицію» В. Шахрая в контексті визвольних змагань [8].

Поновлення С.М. Мазлаха в партії дозволило йому швидко просуватися щаблями радянського службовця: член колегії Нарком'юсту, член ВУЦВК, брав участь в роботі 2-ої і 3-ої сесій у 1925–1926 рр. 24 квітня 1926 р. його призначили керівником управління профосвіти Наркомосу УСРР, звільнивши від обов'язків начальника ЦСУ [9. – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 123. – Арк. 76], тому багатодітний батько (він мав чотирьох дітей) отримав високий номенклатурний статус державного чиновника – члена колегії Наркомосу.

Діяльність С. М. Мазлаха на посаді голови правління Укрдержстраху тривала протягом 1927–1931 рр., тобто в умовах сталінської модернізації соціально-економічних відносин, складовими якої стали форсована індустріалізація, примусова колективізація, політика розкуркулення, масових депортацій та репресій. 22 червня 1927 р. С.М. Мазлах інформував ДПУ УСРР про видачу «п'яти посвідчень співробітникам Укрдержстраху» [9. – Ф. 400. – Оп. 1. – Спр. 2876. – Арк. 16], продемонструвавши власну педантичність і дотримання відповідних службових інструкцій. Реформаторська діяльність керівника Укрдержстраху розпочалася зі скорочення центрального апарату. Наприкінці листопада 1927 р., отримавши дозвіл Головного правління Держстраху СРСР, Укрдержстрах сподівався на децентралізацію оперативної роботи, надання широких прав місцевим страховим органам. Доповідь Укрдержстраху за перше півріччя 1927/28 р., яку підготував С.М. Мазлах, зафіксувала факт скорочення кількості штатних працівників на 30 %, хоча в правлінні було звільнено лише одного працівника, а в загальному відділі 20 осіб [9. – Ф. 30. – Оп. 2. – Спр. 2535. – Арк. 186.]. Оновлення штату та функцій центрального апарату мало завершитися 1 січня 1928 р. Особливістю оперативного планового завдання Укрдержстраху на 1928/29 р., судячи з доповіді С.М. Мазлаха на комісії Наркомфіну УСРР, було пов'язування нижчого апарату з адміністративним посиленням організаційно-контрольних функцій, передача збору платежів обов'язкового окладного страхування райвиконкомам. 28 березня 1928 р. Наркомфін УСРР визнав роботу Укрдержстраху «задовільною» [9. – Ф. 30. – Оп. 2. – Спр. 2629. – Арк. 1–2]. Протягом року штатний розклад Укрдержстраху залишався сталим. Апарат правління мав 5 осіб: С.М. Мазлах – голова, М.С. Осадчий – заступник голови, члени правління – І.А. Іванов, Н.К. Галімський, К.О. Красюк, а секретаріат – 4 особи, на чолі з О.К. Жуковою, відділи очолювали П.С. Зубицький (загальний), В.К. Кадець (фінансовий), Р. Д. Рокке (вогневий), П.С. Казачиков (гарантійного страхування), М.Л. Снігирьов (особистого страхування), О.П. Яковенко (окладного), С.О. Фарбштейн (статистики) [9. – Ф. 400. – Оп. 1. – Спр. 1930. – Арк. 38]. Такою була команда голови правління Укрдержстраху, яка персонально відрізнялася від попереднього складу. Вона розпочала структурну перебудову системи державного страхування в Україні.

Ініціатором реформування, враховуючи завдання «реконструктивної доби», був С.М. Мазлах. Так, у передмові до збірника інструктивних матеріалів про «методологію класового оподаткування майна», яке підлягало обов'язковому сільському окладному страхуванню, він називає травень – червень 1927 р. періодом актуалізації трьох основних питань страхової політики: 1) про перехід від добровільного страхування усупільненого сектору народного господарства до обов'язкового, 2) про скасування гарантійного страхування, 3) про поглиблення «...класової лінії в

галузі обов'язкового сільського страхування» [6, с. III]. Висловлювалася думка про ліквідацію апарату Держстраху та Коопстраху.

5 грудня 1928 р. НК РСІ УСРР, завершуючи певний етап реформування системи державного страхування, видав постанову «Про реорганізацію державного та кооперативного страхування». Вона продовжила розпочатий Укрдержстрахом курс системно-структурних змін. «Існуюча система страхування, – наголошувалося в постанові, – яка складалася на принципах, методах та формах страхування, що сприйняті від чисто капіталістичних умов господарства, не урахує саморідності структури та особливостей радянського господарства, і в певній мірі не відповідає завданням держави щодо страхового забезпечення народного господарства при стихійних та інших лихах» [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 178]. Колегія НК РСІ не мала повноважень законодавчого органу, позаяк була наркоматом з контрольно-ревізійними функціями, але її постановою озвучили основні принципи реорганізації системи державного страхування періоду непу. Вона виявилася недостатньою для забезпечення класової лінії, збитковою в сільських районах. Пропонувалося впровадити принцип обов'язкового страхування нерухомого майна усупільненого сектора, диференційований тариф з кожного виду страхування замість однотипних, орієнтуючись на доходність сільського господарства. Уніфікація державного страхування передбачала ліквідацію усіх видів і форм добровільного майнового страхування на селі, гарантійного страхування касових і товарних операцій, матеріальних цінностей, транспортного страхування вантажів. «Коопстрах», як самостійний орган взаємного кооперативного страхування також підлягав ліквідації, а його функції передавали Укрдержстрахові. Правління останнього перетворювалося в Управління державного страхування при НКФ УСРР, із перебудованою відповідним чином структури і штатів. Підрозділи страхової статистики передавали в ЦСУ, а окрстрахконтори трансформувалися в інститут окружних інспекторів з державного страхування. У районах органи страхування підпорядковувалися райвиконкомам. Деякі питання реформування системи держстраху обговорювалися на всесоюзній нараді представників республіканських правлінь, яка відбулася 11-17 грудня 1928 р. у Москві [1].

Принцип обов'язкового страхування майна усупільненого сектора, на думку С.М. Мазлаха, запровадив Раднарком УСРР у 1928 р., а «...4 червня 1929 р. Раднарком СРСР остаточно санкціонував новий радянський порядок страхування майна усупільненого сектору народного господарства» [6, с. III]. Насправді «новий порядок» був запропонований не 4 червня, а 4 вересня. Зокрема, С. М. Мазлах, обґрунтовуючи необхідність усунення «Коопстраху» від страхових операцій, згадує «закон 4 вересня 1929 р.», у якому не було вписано конкретного порядку обов'язкового страхування майна товариств сільськогосподарської та промислової кооперації. Тому для них залишався чинним попередній механізм страхування. 6 вересня 1929 р. Укрдержстрах надіслав до окружних контор директивний лист № 472 в якому йшлося, що низова ланка кооперації підлягає не їх окладному страхуванню, а «Коопстраху». Правління останнього послалося на «телеграму з Москви», яка скасовувала повноваження «директивного листа», відтак залишало за собою право страхування майна колгоспів, уважаючи їх колективним членом кооперації. «Тяжба» між Укрдержстрахом та «Коопстрахом» за об'єкт страхової політики на селі мала не політичне, а суто прикладне соціально-економічне спрямування, позаяк колективізація зменшувала кількість потенційних клієнтів – селянські господарства.

Соціалістична реконструкція сільського господарства на основі масового створення колгоспів вимагала від партійно-радянських органів влади радикального перегляду організаційних форм і принципів функціонування кооперативної системи. Наприкінці 20-х рр. вона, на думку дослідників української кооперації [4], була ліквідована, тому назріло питання про реформування системи державного страхування. Ініціатором її докорінної зміни виступив Укрдержстрах, розробивши основні принципи і методологію здійснення обов'язкового сільського окладного страхування. 24 січня 1929 р. відділ сільськогосподарського страхування на чолі з Н.К. Галімським розробив тарифи за принципом прибутковості окремого селянського господарства. Не вдаючись до її конкретного аналізу, оскільки це має стати предметом спеціального наукового дослідження, означимо безпосередню участь С.М. Мазлаха в розробці концепції нової системи страхування майна селянських господарств та колгоспів. «Ми не претендуємо на визнання поданої нижче

методології страхового оподаткування селянства за ідеальну, – наголошував Сергій Михайлович, – але вважаємо за конче потрібне поставити це питання на практичні рейки» [6, с. IV]. Ця методологія дійсно не була ідеальною, тому що обрала класовий принцип, відтак термін «страхове оподаткування селянства» виявився цілком закономірним для його методології. Визначення «стягнення страхових платежів за класовим тарифом», «переливання коштів куркульських та заможних верств селянства до верств бідняцько-середняцьких», які використовує С.М. Мазлах, свідчать про формування дійсно нової «страхової політики на селі». Його пропозиції становили 18 пунктів, які стосувалися системних та прикладних напрямків страхування, а вся робота Держстраху мала «...сприяти усунуванню сільсько-господарського сектору» [6]. Оригінальним було теоретичне положення про стягнення частини страхових платежів за страхування культур не грішми, а зерном згідно з грошовим еквівалентом. На кінець п'ятирічки планували досягти 75% вартості об'єктів страхування по селянству загалом та 100% для бідноти. Важливо було забезпечити бездефіцитність операцій з страхування на селі, а також належного відрахування коштів для превентивно-репресивного фонду за рахунок загальної суми страхових оплат в УСРР. Поняття «страхове оподаткування» поступово трансформувалося в соціальне явище, дублюючи системні принципи сільськогосподарського оподаткування сільського населення. Перевага надавалася колгоспам, які мали вищий відсоток страхового забезпечення, а також пільги щодо сплати страхових внесків.

Передмова С.М. Мазлаха з відповідними пропозиціями була написана 25 серпня 1929 р., тобто через два тижні після постанови ВУЦВК на доповідь Укрдержстраху. Вищий законодавчий орган визнав, що «...стан роботи в цій галузі є незадовільний, бо, по-перше, не враховано в достатній мірі завдань реконструкції народного господарства в напрямку сприяння колективізації на селі; по-друге, не забезпечено належного впливу державного страхування у важливій справі боротьби з передбаченими ним лихами і, як наслідок, щороку пожежами знищується на десятки мільйонів карбованців селянського майна» [8, с. 30]. ВУЦВК уважав державне страхування «...одним з найважливіших чинників регулювання складних соціально-економічних відносин у приватному секторі», а також за доцільне «...вилучення Держстраху зі складу Наркомфіну в окремих орган, щоб забезпечити можливість переведення ним під безпосереднім керівництвом Ради Народніх Комісарів вказаних у попередньому пункті завдань та повної ув'язки його роботи з діяльністю всіх інших відомств і організацій, що здійснюють економічне регулювання на селі» [6, с. 31]. Виведення Укрдержстраху із підпорядкування об'єднаного наркомату фінансів означало децентралізацію системи страхування в УСРР, надання їй самодостатнього функціонального органу. Положення про державне страхування СРСР від 18 вересня 1925 р. фактично було переглянуто, тому у 1929 р. активно обговорювалося нове Положення, яке залишало союзні правління, але підпорядковувало Держстраху СРСР.

Перебуваючи на посаді голови правління Укрдержстраху, С. М. Мазлах намагався зберегти принципи і статус самодіяльного органу, усунення «Коопстраху» від страхових операцій, виокремлення його відомства із підпорядкування Наркомфіну. Саме про це йшлося в пояснювальній записці до постанови Економічної наради «Про головні засади організації державного майнового страхування на селі», яку С. М. Мазлах написав 10 жовтня 1929 р. Це було подання проекту, опублікованого окремою брошурою, про методологію страхування. Його обговорення мало відбутися 13 жовтня 1929 р., але на нараду при РНК УСРР не з'явилися представники Наркомфіну, мотивуючи тим, що колегія не розглядала цього питання [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 7].

Обговорення основних засад реформування системи державного страхування, запропонованих Укрдержстрахом та його головою, тривало протягом листопада – грудня 1929 р. і майже першої половини 1930 р. Зауваження висловила ВРНГ УСРР, висновок якої підписали заступник голови П. Свистун та заступник начальника планово-економічного управління М. Шраг. Вони підтримали класовий принцип страхування, необхідність підвищення тарифів, пільгового страхування колгоспників, але були проти здійснення експерименту «нового порядку» лише у п'яти округах, проти єдиної ставки замість окремих, але висловилися за надання союзним республікам більшої самостійності в галузі сільського страхування [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 11].

6 листопада 1929 р. С.М. Мазлах відповів на зауваження ВРНГ. «Метою, яку переслідував проект, – зазначав він, – було з'ясувати методи збудування класового тарифу, виявити на прикладі розробки даних п'яти округ ті питання, які слід вирішити перш, ніж вдаватися до переходу на класово-диференційовані тарифні ставки» [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 11]. Він визнав те, що у п'яти округах мав відбутися експеримент, тобто апробація нової системи страхування, а досвід його згодом поширений на решту округ. ВРНГ вважала єдину тарифну ставку для окремих галузей сільського господарства порушенням принципів страхування. «Але справа страхування в СРСР, – наголошував С.М. Мазлах, – уже й зараз в значній мірі відійшла від чистоти страхових «принципів». Надалі вона все більше мусить відходити від чистоти страхової позиції, перетворюючись в один із засобів, що сприятимуть проведенню соціалістичного будівництва на селі» [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 12]. Зізнання доволі сміливе, яке свідчило про суттєву зміну самої концепції страхування наприкінці 20-х рр. Як урядовець, він однаково відповідально ставився до норм переоцінки будівель, які підлягали окладному страхуванню, і до організаційних основ розбудови та функціонування системи страхування. С. М. Мазлаха підтримували заступник голови правління Укрдержстраху М. Васильєв, завфінвідділом В. Кадець. 21 грудня 1929 р. С.М. Мазлах наполегливо просив наркома НК РСІ УСРР В.П. Затонського визнати необхідність злиття «страхування кооперативного майна в Держстрахові», щоб уникнути дублювання та забезпечити єдність «суцільного страхового поля». В.П. Затонський надіслав Постійному представництву УСРР при уряді СРСР телефонограму з викладом листа С.М. Мазлаха про ліквідацію «Коопстраху», підтримавши голову правління Укрдержстраху. Їхнє спільне прагнення відхилив В. Чубар, тому ідеї і принципи реорганізації «Коопстраху» не були запропоновані союзному урядові на розгляд [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 94].

На початку 1930 р. С.М. Мазлах не припиняв реформаторського курсу, наполегливо домагаючись самодіяльності Укрдержстраху, його збереження як установи. В Україні була створена комісія з реорганізації системи державного страхування, яку очолював нарком охорони здоров'я С. Канторович. До неї був запрошений і С.М. Мазлах, якому доручили подати у письмовій формі проект реформування Укрдержстраху. 21 січня 1930 р. голова правління відповів на зауваження Наркомфіну щодо створення фонду фінансування приватного, кооперативного і державного сектора народного господарства замість страхового фонду. Зазначу, що створення страхових фондів передбачалося новим Положенням про Державне страхування СРСР. «Визначаючи у 1930 р. в своїй доповідній записці, – реагував С.М. Мазлах, – що тепер настав час, коли державне страхування треба будувати на нових підставах, усунувши в страховій справі елементи, властиві капіталістичній системі господарства, автори доповідної записки, власне кажучи, пасуть задніх, як це, між іншим, робить і Наркомост у своєму висновкові до Укрдержплану з 17 листопада 1929 р.» [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 31–34] С. М. Мазлах, керуючись «марксовими тезами», обґрунтовує думку про те, що страховий фонд існує за будь-якої форми господарювання, виконує функцію не накопичення, а розширення виробництва. Він просив затвердити «Головні засади організації державного майнового страхування на селі».

8 березня 1930 р. С.М. Мазлах звернув увагу С. Канторовича на те, що «... всі проекти щодо реорганізації Держстраху, не встигнувши втілитись в життя, стають нежиттєвими», тому вважав за першочергове завданням визначити основні напрямки діяльності Укрдержстраху [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 140]. Слушною виявилася пропозиція про створення страхового продовольчого та насінневого фондів на випадок неврожаю. Гарантійне страхування підлягало скасуванню, а особисте ставало обов'язковим. Він просив не розформувати Держстрах, не передавати його функції іншим установам, щоб протягом декількох років накопичити кошти – 160–200 млн крб. [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 140]

Службове листування С. М. Мазлаха, протоколи засідання Укрдержстраху, РНК УСРР протягом 1930 – початку 1931 р. стосувалися його конкретної діяльності: клопотання про скасування гарантійного страхування, зміни плану обов'язкового окладного страхування у зв'язку з перенесенням дати початку господарського року з 1 жовтня на 1 січня, підготовки законопроектів. Зокрема, він написав проект постанови Економнаради при РНК УСРР «Про план обов'язкового

окладного страхування на 1930/1931 операційний рік», заслуханий 2 квітня 1930 р. на президії Держплану УСРР [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 150]. Інформуючи НК РСІ УСРР про особливості плану на 1930/1931 р., С.М.Мазлах зосередився на статистично-економічних принципах державного страхування колгоспів та селянських господарств. У 1930/1931 р. політика розкуркулення досягла апогею, тому керівник Укрдержстраху пропонував встановлення для «господарств куркульського типу» диференційованого та «різко підвищеного обкладання» [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 145]. Існували так звані надбавки для куркульських господарств – до 150% страхової суми, тобто вони фактично виконували функцію оподаткування.

Навесні 1931 р. відбувалася фактична реорганізація структури державного страхування в Україні. 24 березня 1931 р. С.М.Мазлах інформував Наркомфін УСРР про класово-розрахункові операції, згадуючи про роботу інспектури держстраху при райфінвідділах, тобто діяла нова система. В листі керівника Київської контори державного страхування до страхової групи НКФ УСРР зазначалося: «Ми досі не одержали ніяких вказівок щодо дальшої перебудови нашої роботи, не дивлячись на зміни, що сталися у зв'язку з ліквідацією Правління Держстраху» [9. – Ф. 30. – Оп. 2. – Спр. 7819. – Арк. 19]. 23 березня 1931 р. Наркомфін УСРР ліквідував офіційні бланки та печатку Укрдержстраху, отже, той припинив своє існування як самодіяльна одиниця. Наказом Наркомфіну від 13 квітня 1931 р. С.М.Мазлаха звільнили з посади голови правління та члена колегії НКФ УСРР [9. – Ф. 30. – Оп. 2. – Спр. 7819. – Арк. 19]. Його реформаторська діяльність завершилася реорганізацією тієї системи державного страхування, яка виникла на початку 20-х рр. і витримала випробування непом, однак була докорінно змінена згідно з постановою РНК СРСР №245 від 1 серпня 1930 р. «Про реорганізацію державного страхування та ліквідацію Держстраху» [9. – Ф. 539. – Оп. 7. – Спр. 1037. – Арк. 324].

С.М.Мазлах не уник репресій. Напередодні арешту 4 серпня 1937 р. він жив у Москві по вул. М. Горького, 66, працював начальником управління обліку та звітності Комітету заготівель при РНК СРСР. 20 листопада 1937 р. його допитували в Головному управлінні держбезпеки НКВС СРСР, пригадали йому публікацію брошури «До хвили», лист до дружини у 1919 р., у якому він писав про те, що Україна повинна бути самостійною радянською республікою. Його визнали «українським націоналістом», хоча за національністю він був євреєм, разом з В.М. Шахраєм та іншими українськими революціонерами намагався створити Українську комуністичну партію.

Реорганізація системи державного страхування в Україні, яка тривала протягом 1928–1931 рр., була результатом загального процесу соціалістичної реконструкції економічних та соціальних відносин в сільському господарстві. С.М.Мазлах лише здійснював структурно-системну трансформацію держстраху, але намагався зберегти самодіяльність Укрдержстраху, його повноваження і принципи функціонування.

Література

1. Всесоюзное совещание по плану обязательного окладного страхования на 1929–30 г. // Вестник государственного страхования. – 1928. – № 2. – С. 69–70.
2. Гамрецький Ю. «Як люблять свою матір...» // Радянська Україна. – 1988. – 27 лютого.
3. Мазлах Сергій, Шахрай Василь. До хвили. Що діється на Україні і з Україною / 2-е вид. – Нью-Йорк: Пролог, 1967. – 304 с.
4. Марочко В.І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861–1929 рр.) / В.І. Марочко. – К.: Kots M.P. Publishing, 1995. – 216 с.
5. Симоненко Р.Г. Брест. Двобій війни і миру / Р.Г. Симоненко. – К.: Політвидав, 1988. – 278 с.
6. Угрунтування та методологія класового оподаткування майна, що підлягає обов'язковому сільському окладному страхуванню та матеріали щодо реорганізації державного страхування / Перед. С.М.Мазлаха. – Х.: Видання ЦСУ, 1929.
7. Шахрай О. Открытое письмо тов. Ауссему // Летопись революции. – 1925. – № 4. – С. 182–186.
8. Юренко О.П. Василь Шахрай: сторінки життя й діяльності: Світогляд: Доля / Український історичний журнал. – 1995. – №1. – С. 67–79.
9. Центральний державний орган вищих органів влади України.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України.